

Илмий адабиётларда коммуникатив компетенцияни шакллантиришнинг баъзи педагогик воситалари тавсифланган ва назарий жиҳатдан асосланган. Шунга қарамай, ушбу йўналишда амалда оширилган ишларга ҳурмат кўрсатиб, биз талабаларнинг коммуникатив компетенциясини шакллантириш воситалари, методлари ва методикаларининг етарли даражада ишлаб чиқилмаганлигини; ушбу мақсадлар учун ўзининг коммуникатив табиати туфайли улкан коммуникатив салоҳиятга эга бўлган дидактик жараённинг имкониятларини эътиборсиз қолдирилганлиги; олий таълим муассасасида ўқитишнинг барча босқичларини қамраб оладиган коммуникатив компетенцияни шакллантириш бўйича кенг қамровли дастурнинг йўқлиги барча ўқув машғулотларида мавжуд ҳолат бўлган талабаларнинг коммуникатив тайёргарлиги параметрларининг ноаниқлиги ва унинг муваффақиятини таъминлайдиган шароитлар, яъни педагогик технологиялар, диагностика

аппарат, талаба шахсининг коммуникатив компетенциясини микдорий ўлчаш воситаларининг ривожланмаганлиги билан боғлиқ.

Юқорида айтилганларнинг барчаси ушбу тадқиқотнинг илмий долзарблигидан далолат беради ва тадқиқот мавзусининг аҳамиятини ва танловини белгилайди, мақсад дидактик шартларнинг махсус ташкил этилиши орқали олий таълим муассасаси шароитида талабаларнинг коммуникатив компетенциясини шакллантириш имкониятини назарий ва экспериментал равишда асослашди.

Олий таълим муассасасидаги ўқув жараёни бошқа педагогик тизимларга қараганда аниқроқ коммуникатив хусусиятга эга эканлиги сабабли педагогика олий таълим муассасаси тадқиқот базаси сифатида танланди. Шунинг учун ўқитувчи ва тингловчилар учун шахснинг фазилятлари, унинг коммуникатив қобилиятлари, коммуникатив ўқув фаолияти самарадорлигини таъминлаш алоҳида аҳамиятга эга.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси. 20.12.2022. <https://president.uz/oz/lists/view/5774>.
2. Аганисьян В.М. Психолого-дидактические основы творческого взаимодействия преподавателя и обучающихся в процессе учебного диалога. СПб. : ЛОИРО, 1998. –С. 133.
3. Анисимов О.С. Основы методологического мышления. -Москва: Внешторгизд., 1989. –С. 412.
4. Артюхина М. С. Теоретико-методические основы проведения интерактивных лекций. Фундаментальные исследования. 2013. № 11. –С. 304–308.
5. Торндайк, Э. Бихевиоризм. Принципы обучения, основанные на психологии. -М.: АСТ-ЛТД. 1998. – С. 704.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада сифатли таълим беришда замонавий усулларнинг, дидактик материалларнинг ва таълим берувчининг фаолияти замонавий педагогик фан доирасидан таҳлил қилинган. Сифатли таълимда талабаларда коммуникатив компетенциясининг ўрни ва роли тўғрисида кенг таҳлил этилган.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируются современные методы, дидактические материалы и деятельность педагога по обеспечению качественного образования в рамках современной педагогической науки. Широко проанализировано место и роль коммуникативной компетентности студентов в качественном образовании.

SUMMARY. This article is analyzed modern methods, didactic materials and the activities of the teacher in providing quality education from the framework of modern pedagogical science. The place and role of students' has been widely analyzed communicative competence in quality education.

MAKTAB O'QUVCHILARINI TARBIYASIDA MUSIQA FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING UMUMNAZARIY MASALALARI

A.X.Abdullaev – o'qituvchi

Nukus ixtisoslashgan madaniyat maktabi

Tavanch so'zlar: musiqiy faolivat, tarbiya, saviva, to'garak ishlari, asar, emotsional dramaturgiya, hissiyot.

Ключевые слова: музыкальная деятельность, образование, уровень, кружковая работа, работа, эмоциональная драматургия, чувство.

Key words: musical activity, education, level, circle work, work, emotional dramaturgy, feeling.

Mamlakatimizning ertangi kuni qanday bo'lishi yoshlarning har tomonlama salohiyati va yetukligiga bog'liq, yosh avlod madaniyatimiz va ma'naviyatimizni, taraqqiyotining intellektual qadriyatlarini kelajak jamiyat a'zolarining ongiga yetkazadi.

Maktab o'quvchilarining ijodiy faolligini o'stirish uchun dars jarayonida «Men yoqtirgan kuy va qo'shiqlar», «Men sevgan bastakor» kabi mavzularda munozarali suhbatlar, baxs uyushtirish, o'quvchilarga qiziqarli uy vazifalar berish, topishmoq o'yinlar topish, ilg'or o'quvchilarni rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega.

O'quvchilarning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olib, musiqa darslarida turli harakatlar bilan bajariладиган o'yin elementlaridan foydalanish darsning samarali bo'lishiga yordam beradi. Bunday mashg'ulotlar dars mazmunini yanada boyitadi, bolalarda ijodkorlik malakalari har tomonlama rivojlanadi, bolalarning faoliyati faollashadi. O'quvchi yoshlarni har tomonlama kamol toptirish yo'llari va vositalari turlicha. Shularning biri raqs san'atidir. Ma'lumki, san'at insonning hayotida uning ichki his-tuyg'usini uyg'otishda, olamni bilishda va o'zlashtirishda ma'naviyatini shakllantirishda muhim vositalardan hisoblanadi.

Umumiy ta'lim maktabida ta'lim olayotgan o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning muhim qirralaridan biri bu o'qitiladigan fanlar tizimida ularni musiqa san'ati orqali musiqa bilimlarini shakllantirishdan

iborat. Mustaqillik tufayli xalqimizning musiqa san'atiga, uning milliy merosi va boy an'alariga bo'lgan munosabat o'zgardi. Xususan, buyuk qomusiy allomalarimizning musiqa haqida risolalarini o'rganish va uni hayotga joriy qilishga bo'lgan qiziqish kuchaydi. Folklor qo'shiqlari, raqs va musiqalarini ommaviy o'rganishga katta yo'l ochib berildi. O'zbek va tojik xalqining bisoti bo'lgan «Shashmaqom» shaklidagi boy musiqiy merosini namoyish etish an'anaga aylandi. «Xorazm maqomlari», «Farg'ona-Toshkent», «Buxoro shashmaqomi» maqom yo'llaridagi asarlar, ko'plab mumtoz hofizlarimiz va mashshoqlarimiz repertuarlaridan keng o'rin ola boshladi. O'nlab turli mavzularda bitilgan qoraqalpoq xalqining boy tarixi, urf odatlari, udum va an'alarini ifodalovchi dostonlari keng namoyish qilina boshladi.

Bu bebaho musiqiy meros o'z zamirida yosh avlodga singdirilishi zarur bo'lgan milliy-ahloqiy madaniyatimizning barcha qirralarini o'zida mujassamlashtirilgan. Umumta'lim maktab muassasasi o'quvchilari uchun mo'ljallangan ta'lim standartlarida musiqiy ta'limni aynan shu milliy musiqa merosimiz asosida olib borish nazarda tutilgan.

Zero, Respublikamiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoev bu masalaga alohida to'xtalib uning siyosiy ahamiyatini belgilab berdi: «Bir haqiqatni hech qachon esimizdan chiqarmasligimiz kerak, mamlakatimizda madaniyat va san'at taraqqiy etmasa jamiyat rivojlanmaydi. Xalqimizning rivojlanish darajasi avvalo, milliy madaniyatimizga qarab

baholanadi. Shu ma'noda madaniyat-bu xalqimiz, jamiyatimiz qiyofasidir. Biz O'zbekistonning yangi qiyofasini yaratishga kirishgan ekanmiz buni, avvalo, milliy madaniyatimizni rivojlantirishimizdan boshlashimiz lozim» [1].

Buyuk allomalarimiz xalqimiz uchun suv va havodek zarur bo'ladigan ma'naviy-axloqiy hislatlar haqida to'xtalar ekan, ular o'zlarining didaktik asarlarida to'g'ri so'zlik, halollik, poklik, saxovatlilik, insonparvarlik, do'stlik, vatanga muhabbat, sabr-toqatlilik, mehnatsevarlik, kasbga havas, kishilar yaratgan ne'matlar va tabiatga ehtiyotkorlik, mardlik, xushmuomalalik, e'tiqodlilik va boshqa milliy hamda umuminsoniy fazilatlarini har bir yoshga singdirib borish ma'naviy axloqiy tarbiyaning asosiy me'zonlaridan ekanligini ta'kidlab o'tganlar.

Bu muhim pedagogik muammoni amalga oshirishda barcha fanlar qatori «Musika madaniyati» darslarining ham o'z munosib o'ri bor. Chunki musiqa vositasi boshqa har qanday vositalardan ham ta'sirliroq bo'lib, ayniqsa, yosh avlodning ichki tuyg'ularini, hissiy harakatga keltira oluvchi buyuk kuchdir.

Musika darslarida qo'llaniladigan faoliyat turlari va musiqaning o'ziga xos spetsifik xususiyatlari o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy tarbiyaning barcha sifatlarini amalga oshirishga qulay imkon yaratish mumkin.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya haqida pedagogika sohasi mutaxassislari va buyuk allomalar fikrlariga tayangan holda quyidagi xulosaga kelish mumkinki, ma'naviy-ahloqiy tarbiya deganda biz yosh avlodni axloq-odobli, iymon e'tiqodli, o'z milliy qadryatlarini chuqur biladigan, jahon xalqlari madaniyatini tushunadigan, o'z mustaqil fikriga ega bo'lgan yoshlarni ko'z oldimizga keltiramiz.

Xususan, musiqa vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiyalaning yosh avlodda quyidagi sifatlar mavjud bo'ladi:

- musika darslaridagi mavjud barcha faoliyat turlarida faol ishtirok etadi,

- musiqa darslari musiqa o'qituvchisi va musiqa kasbidagi barcha kishilarga hurmat bilan qaraydi;

- sinfdoshlari va boshqa o'quvchilarning iqtidorini qadrlaydi, ularga havas qiladi,

- milliy istiqlol haqidagi qo'shiqlardan boy repertuargaga ega;

- o'zbek, qoraqalpoq xalq musiqiy merosdan puxta bilimga ega va ularning xalq an'analari haqidagi o'rinni yaxshi biladi;

- cholg'u sozlari va guruhdagi barcha narsalarni asrab avaylaydi, gullarni o'stirishda faol ishtirok etadi;

- o'zbek, qoraqalpoq baxshilari, musiqachilari haqida yetarlicha bilimga ega va ularning an'analari davom ettirishda o'z iqtidorini takomillashtirish ustida tizimli ravishda ish yuritadi;

- jahon hamjamiyatida mashhur bo'lgan asarlar va ularning mualliflari haqida yetarlicha bilimga ega va ularga hurmat bilan qaraydi;

- o'zbek cholg'u sozlaridan birida yoki fortepianoda asarlar ijro eta oladi. Yoqimli ovozda kuylay oladi.

Bu hislatlar o'z navbatida o'quvchilar uchun zarur bo'ladigan barcha ma'naviy-axloqiy fazilatlarini rivojlantirish uchun ham as qotishi tabiiydir.

Pedagogika, ta'lim tarbiyaga oid adabiyotlarni o'rganish natijasida barcha axloqiy hislatlarni o'zida mujassamlashtiruvchi bir qator yo'nalishlarni belgilab oldik. Biz bu yo'nalishlarni quyidagi tartibda belgilashni o'rinli deb topdik:

1. Ona Vatanga muhabbat hislarini tarbiyalash. Bunda biz ona Vatan haqida asarlarni, uning so'lim tabiati, tengsiz osmoni, sarhadsiz dalalari, flora va faunasi, mehnatkash xalqi uning ma'naviy-axloqiy qarashlarini ulug'lovchi qo'shiqlarni o'rganish;

2. Mehnatga munosabat hislarini tarbiyalash. Mehnatning hayotiy zaruriyatini bilish. Musika kasbidagi kishilarning: kompozitorlar, cholg'uchilar, ashulachilar va boshqalarning mehnatini qadrlash, cholg'u sozlarini asrash

va o'z ovozi saqlash uchun harakat qilish. Boshqa barcha mehnat kishilarini hurmat qilish va ularning mehnat natijalarini avaylab asrashga intilish;

3. Boshqa kishilarni hurmatlash va e'zozlash munosabatini shakllantirish. Ota-ona, aka-uka, opa-singil va qarindosh urug', tanish bilish, o'quvchilarga, mahalladoshlar va umuman boshqalarga bo'lgan munosabat. Kattalarga hurmat, kichiklarga izzat ko'rsatish. Ularning turli an'analarga, tavallud kunlari va bayramlariga e'tiborli bo'lish. Tengdoshlari, sinfdoshlari, maktabdoshlari, komandadoshlari va boshqalarga hurmatda bo'lish;

4. O'z-o'ziga bo'lgan hurmat hislarini tarbiyalash. Bu yo'nalish bo'yicha o'quvchining o'z burchini qay darajada anglashi va unga amal qilishi nazarda tutiladi. O'quvchining o'z ota-onasi oldidagi farzandlik burchi, aka-uka, opa-singil oldidagi va qarindosh oldidagi burchi, tanish-bilish, mahalla-kuy va begonalar oldidagi insoniylik burchi, o'quvchilik, shogirdlik, sinfdoshlik burchi, Vatan va el-yurt oldidagi burchlarni shakllantirish;

5. Milliy istiqlol g'oyasiga sadoqat va diniy e'tiqod, iymonlilik tarbiyasi: bu yo'nalish sobiq ittifoq davridagi xudosizlik balosidan farqli o'laroq, Allohning yagonaligi, halol-xaromning farqini bilish, o'z dili va tanasi, a'zolarini pok tutish, ya'ni, o'g'irlik, xiyonat, foxishalik kabi illatlardan saqlanish, uyat, iffat, or-nomusini ushlash, isrofdan, hasaddan, ochko'zlik, birovlarining haqini yeyishdan, yolg'onchilik kabi illatlardan hazar qilish. Xalqimiz, xususan musulmonlar tomonidan o'tkaziladigan barcha tadbirlarda baholi qudrat ishtirok etish, el bilan birga bo'lish.

Maktab hayotida ham musiqa o'qituvchisining faoliyati miqyosi keng. Sinfdan tashqari musiqa tarbiyasi turlarini tashkil etish va boshqarish, maktabda musiqa tarbiyasining ommaviy shakllari (bayram kontsertlari, san'atkorlar bilan ijodiy uchrashuvlar, bolalik bahori festivallari, san'at bayramlari va boshqalar) ni tashkil etish ham musiqa o'qituvchisi zimmasidadir. Shu bilan birga maktabdan tashqari musiqa tarbiyasi maskanlari (bolalar musiqa va san'at maktablari, bolalar ijodkorlik uylari, bolalar teatrlari) bilan aloqada bo'lishi, iqtidorli o'quvchilarni ularga jalb etish va ularning faoliyatini maktab hayotiga qo'llash ham musiqa o'qituvchisining vazifasidir.

Hozirgi kunda ham musiqa ta'limimiz D.Kabalevsiy va B.Aliev kontsepsiyalari asosida tuzilgan yangi dastur mazmunida o'tmoqda. Bu hozirda musiqa o'qituvchisi bo'lib ishlab kelayotgan o'qituvchilar ish mazmuni va uslubida yangilanish jarayonida talab etmoqda. Bunday talablarni qisman mazkur ilmiy ishimiz mazmunida va nashr etilayotgan o'quv-metodik qo'llanmalarda keng ma'noda yoritish talab etilmoqda.

Musika madaniyatining asosi bo'lgan musiqa savodxonligi tarkib toptirishga lozim bo'lgan qator musiqiy qonuniyatlar, jumladan, musiqa nutqi, musiqiy ohang (intonatsiya), musiqa shakllari, musiqaning tuzulishi va rivojlanishi, musiqiy obraz, musiqa dramaturgiyasi, musiqaning zamonaviyligi kabilar musiqa hamda musiqa pedagogika o'quv muassasalarida chuqur va mukammal o'rgatilmaydi. Demak, yangi dars mazmunida dars o'tish uchun, musiqa o'qituvchisi o'zining musiqiy-nazariy bilimlarini takomillashtiruvchi zarur.

Dars musiqa tarbiyasi tizimida yetakchi omil bo'lib hisoblanadi. Zero, unda bolalar yalpi tarz qamrab olinadi. Musika darslari boshqa fanlar darslaridan o'zining badiiyligi, qiziqarliligi va bolalarda ko'proq ijodiy zavq, emotsional tuyg'ular va obrazli kechinmalar uyg'otishi bilan ajralib turadi. Musika, ayniqsa, bolalarning aqliy va axloqiy rivojlanishiga katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi. «Musika tarbiyasiz bolalarda aqliy tarbiyani yetarli darajada bo'lmaydi»-deb yozgan edi V.Suxomlinskiy. Shuning uchun musiqa darslari, eng avvalo, tarbiya darsidir. Badiiy tarbiya uning mantiqiy mazmunidir. Shu boisdan bu fan «musika o'qitish metodikasi» emas, balki «musika madaniyati» deb ataladi.

Musiqqa madaniyati darslari quyidagi spetsifik xususiyatlari bilan farq qiladi:

Birinchidan, musiqqa tarixi, nazariyasi va ijrochiligi doir turli namunalardan vokal-xor mashg'ulotlari, musiqqa savodi, musiqqa tinglash, musiqqa tahlili va adabiyoti, bolalar cholg'u asboblari chalish, ritmik harakatlar bajarish elementlaridan iboratdir. Shuning uchun u aralash dars tipiga kiradi.

Ikkinchidan, musiqqa boshqa san'at turlaridan o'zining ifoda vositalari, ya'ni, «tili» bilan farq qiladi. Agar badiiy adabiyot badiiy so'z bilan, tasviriy san'at ranglar va grafik chiziqlar bilan, raqs badiiy harakatlar bilan ifodalansa, musiqqa musiqiy tovushlarda vujudga kelgan ohang vositasida ifodalanadi. Agar tasviriy san'at va skulptura asarlarini ko'rish orqali, badiiy adabiyotni o'qish va eshitish vositasida, kino va teatrni ko'rish hamda eshitish orqali idrok etsak, musiqani faqatgina diqqat bilan tinglabgina idrok eta olamiz. Shuning uchun hatto ko'zi ojiz kishilardan ham yetuk musiqqa ijrochilarining etishib chiqishi bejiz emas.

Adabiyotlar

1. Ўзбекистоннинг янги кифасини яратишда миллий маданиятимизни ўрни ва аҳамияти Ўзбекистон Республикаси Шавкат Мирзиёев раислигида 2017 йил 25 декабрь куни маданият ва санъат соҳасидаги долзарб масалалар муҳокамасига бағишланган йиғилиши. –Т.: / «Халқ сўзи», 2017, 25 декабрь.

2. Баубекова Т., Халикова Г. Инновационные технологии оптимизация учебного процесса в книге. «Образования опыта проблема, перспективные учебное пособия». –Ташкент: «Янги аср авлоди» 2001, -С.67-99.

3. Рахимов Ш., Нурматов Х. Чолгу ижрочилиги тарихи. (Ўқув қўлланма). –Тошкент: 2009, 28-30-б.

REZYUME. Maqolada umumta'lim maktabda o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini yanada oshirishda, ularni har tomonlama tarbiyalashda musiqqa to'garaklarida olib borilishi kerak bo'lgan nazariv masalalar haqida so'z vuritiladi.

РЕЗЮМЕ. В статье говорится о теоретических вопросах, которые необходимо проводить в музыкальных кружках с целью дальнейшего совершенствования музыкальных способностей учащихся общеобразовательной школы, в их всестороннем обучении.

SUMMARY. The article deals with the theoretical issues that need to be carried out in music circles in order to further improve the musical abilities of students in a comprehensive school, in their comprehensive education.

IMPLEMENTING NEW METHODS OF LEARNING ENGLISH LANGUAGE AMONG NON - PHILOLOGICAL STUDENTS

D.Abdullayeva – Doctoral student

Nukus state pedagogical institute named after Ajiniyaz

Tayanch so'zlar: informatika va xalqaro tillar sohalari, pedagogik texnologiya, nofilologik ta'lim muassasalari, kompleks tizim.

Ключевые слова: отрасли информатики и международных языков, педагогические технологии, нефилологические образовательные учреждения, комплексная система.

Key words: computer science fields and international languages, pedagogical technology, non-philological educational institutions, comprehensive system.

It is general known that the structure of any particular educational system may be combined with elements that do not change. As a consequence of this, the canonical educational system contains the traditional educational process as one of its constituent parts. This process is made up of seven different parts, including the following: the goal of education, the content of education, and the students who will be receiving it, the instructional techniques, and the instructional formats. As a result of this, it is feasible to carry out research and development on this process within the framework of an all-encompassing educational phenomenon.

The current educational system's goals include, but are not limited to: encouraging the participation of individuals in endeavors that have a constructive influence on society; fostering the growth of the abilities of those individuals who have the greatest demand for assistance, as well as on society as a whole; and

The purpose of the contemporary educational system is to implant in pupils a body of knowledge and a set of talents that have been refined in accordance with the model of the appropriate educational standards as chosen by specialists in the field [2].

As a result, one of the essential elements of the goals of expert training is the development of the ability to exercise self-control. The component of the subject that symbolizes the goals of discipline, etc., is what is meant to be understood as the overarching purpose of the topic. This stage of the educational process represents the beginning of the learning phase, and its goal is to acquaint pupils with the subject matter at the proper level of depth. Inclusion of it is

Musiqqa aniq vaqt o'lehoi bilan bog'langan san'atdir. Ijro etilayotgan musiqqa tempiga (sur'atiga) sozlanib, uning har bir qismini ilib olib tinglanmasa, asar mukammal idrok etilmaydi. Shuning uchun klassik asarlarni har gal qayta tinglaganda uning yangi qirralarini his etamiz. Musiqqa vositasidan ifodalandigan his-tuyg'ularni so'z bilan ifodalash qiyin. «So'z tugagan joyda, musiqqa boshlanadi» (T.Sodiqov).

Uchinchidan, musiqqa bolalarga faol emotsional ta'sir ko'rsatadi, quvontiradi, ijodiy kechinmalar uyg'otadi. Yaxshi, mazmunli, qiziqarli musiqqa darsidan bolalar quvnoq, xursand bo'lib, ma'naviy dam olib chiqadilar.

Demak, agar musiqqa darsi songgi darsga qo'yilgan bo'lganda ham bolalar hordiq chiqarib charchoqlari tarqaladi va darsdan tashqari vaqt ichida ya'ni to'garak faoliyatida ham to'g'ri tashkil etilgan dars o'z maqsadi, mazmuni bilan yaxshi samara berishga erishiladi desak to'g'ri bo'ladi.

one of the aims of all educational methods, independent of the form of teaching that is utilized, and this goal is shared by all educational approaches.

To act as the primary pillar upon which all other educational activities are built and maintained is the fundamental goal of education. The selection of content, methods, and instructional aides is largely determined by the objectives that are chosen for the course; nevertheless, the degree to which this is the case is very variable.

The process of determining educational objectives provides an answer to the question "what subject matter should be taught." What kinds of challenges—professional, personal, object-based, ethical, and aesthetic—ought the student to be able to overcome by making use of the knowledge, skills, beliefs, and attitudes that they have developed during the course of their education?

Building a curriculum, programs, generating manuals, and other educational materials isn't enough to get you through the description or formulation of your goals. It may be challenging. In point of fact, according to the current methodological principles of organizations' complex systems, such a voyage may yield nothing but upheaval and confusion, unending disputes, and formal theorizing due to the fact that the system does not have a formalized structure to support it. This is the case because the system does not have a formalized structure to support it. Component necessary to the whole in order to accomplish the goal. The purpose of education can be summed up as the preparation for a certain life; this purpose, along with the breadth of knowledge and abilities it encompasses, the degree of expertise it requires, and the objects on which it is manifested,